

Hittel, heroikusan

KALMÁR MÁRTON ÚJJÁSZÜLETÉSE

Hittel, heroikusan? Nincs mese, ezek manapság már gyanús kifejezések. Nemigen illenek bele a józan, praktikus mentalitásba. Habár a pozitív gondolkodás trendje pont a bizalom erejére, az érzelmi elkötelezettség fontosságára aspirál. Amint a szívós, rendkívüli ügybuzgalmat is fölöttébb sokra értékeliük. Úgy néz ki hát, mintha e hagyományos lelki, magatartási formákkal némileg paradox viszonyban lennénk. A mindennapi gyakorlatban ugyanis aligha bírunk meglenni nélkülük, alkalmanként égető szükség van rájuk. Másfelől azonban ki nem álljuk az érzelmesebb, romantikusabb szöszedeteket. Mert mindenáron fitteek, modernnek szeretnénk lenni. Akkor is, ha netán szűkebb környezetünkben kritikus, tragikus és szélsőséges eseményekkel kell szembesülnünk. Mondjuk, felkavaró válaszokkal, vészjósló betegségekkel, továbbá iszonyatos balesetekkel. Igen, a szegedi kötődésű, ismert szobrászművész, Kalmár Márton a közelmúltban az utóbbi kataklizmán esett át.

Szerencsére mostanára már itt van közöttünk. Többször felbukkan a Dugonics tér, a Kárász utca környékén, egyebek közt a Corso presszó szabadtéri asztalainál. S hallhatóan kedélyes, évődő természete sem hagyta cserben. Na, szevasztok, ti szimpla rövidtávfutók – búcsúzott el a múltkoriban érmes, szobrászi társaságától. – Nektek aztán fogalmatok sincs az isteni, túlvilági mezőkről. Én meg azon a környéken jártam, onnan jöttem vissza közétek. És csakugyan: a súlyos agytörzsi sérülések tetemes hányada legtöbbször halálos kimenetelű. Ámbár az élet- és családsteret hajtotta az alkotót, amikor egy lagzis éjszakát követően Feriegyre szállította fel Olaszországban élő Orsi lányát. Visszafelé jövet ellenben alighanem elbőbiskolt az autó kormányja mellett. S majdnem ez lett a végzete (2008. III. 30.). Mert hosszú, keserves, kómával, gégemetszéssel terhelt hónapoknak kellett eltelnie, hogy úgy-ahogy ismét magához térjen. Felépülésében egyébként szerető családja, barátai és orvosai is intenzíven támogatták.

Nem is szólva rendhagyó, bámulatos életerejéről.

Hogy honnan ez a dacos, kivételes életigenlés? Aki valamelyest ismeri Kalmár Márton szenvedélyes, társas és sportos egyéniségét, egy percig sem csodálkozik ezen. Annál is inkább, minthogy családjában is tekintélyes súlya volt az egészséges, sportos életvitelnek. Édesapja neves, legendás futballistaként és edzőként vonult be a kultúrhistoriába. Bizonyára ez is belejátszott, hogy az alkotó szinte önerőből elkészítette az Aranycsapat korszikos nimbuszát hirdető szegedi térplasztikát. Amúgy kezdetben a Kalmár fiú is leginkább a sporttal kacérkodott. Kacérkodott? A csudát. Olyan szinten pingpongozott, hogy nemritkán a világklasszisokat, Jónyert és Klampárt is becsületesen megverte. Lehetett volna tehát profi, válogatott játékos, aztán köztisztületben álló nagymester. De nem. Ő inkább a Képzőművészeti Főiskolát, a szobrászi pályát választotta, ahol Pátzay osztályában szerzett diplomát. Majd az utóbbi évekig ugyanannak a Tömörkény Művészeti Szakközépiskolának volt megbecsült tanára, sőt igazgatója, amelynek hajdanában maga is a padjait koptatta. Ennyiből is látszik: Kalmár Márton személyiségében a konzekvens egyényegűségnek éppúgy becsülete van, akár a kockázatokat vállaló szellemi nyitottságnak.

Ez a mozgékony, duális szellemiség természetesen az alkotó szobrászi munkásságát is többszörösen átjárja. Ne feledjük ugyanis: mintegy negyvenesztendő s pályá áll mögötte. A startoló művész mindenestre a felemelő szépség, méltóság és a szívderítő bájosság megszállott elkötelezettje. Innen adódik, hogy a hetvenes években főként szűkebb, szeretett családjával foglalkozik. Több változatban megformálja első felesége vonzó, karakteres arcát, egyben apró gyerekeikről is játékos, lírikus, dinamikus bronzszobrokat készít. Valami frenetikus optimizmus, életöröm járja át e korai műveket. Más kérdés, hogy a későbbi évtizedekben egyre szkeptikusabbá, tragikusabbá válik az alkotó világlátása. Mégis azt tapasztaljuk: közeli pokoljárásából újra csak egy eltökélt, hitbuzgó és reményteli alkotó lépett elé.

Mi tagadás: engem most e sajátságos átmeneti, újjászülető stádium foglalkoztat leginkább. Mindnyájan megéltük már: egy-egy fájdalmas, katartikus léthelyzet után valahogy átrendeződnek a dolgok bennünk. Ami eddig érdekes, fontos volt, az hirtelenjében jelentéktelenné válik. Egyes életelemelek és dilemmák pedig kimondottan felerősödnek. Kalmár Márton felépülésében például a nyilvános művészi megmutakozásnak érdemleges szerepe volt. Nem árt, ha tudják – szokta mondogatni –, még nem patkoltam el, még élek, dolgozom. Így már a talpraállását követő közeli időben önálló tárlatot rendezett Szegeden, az Elekszy Galériában (2008. XII. 10.). A jelenlegi nyáron pedig a Csongrádi Galériában vonultatta fel szobrászi, festői és grafikai munkáit. Mi több: e felfokozott jelentkezési vágygal a könyvkiadásban is nyomot hagyott. Az ideai könyvhéten látott tudniillik napvilágot az alkotó változatos, képes vallomáskötete, a *Köszilánkok* (Bába K., Szeged). Ezekből talán aktuális képzőművészeti törekvéseit is világosabban érzékelhetjük.

Annyi bizonyos: Kalmár Márton egyéni bemutatóin még sosem találkoztunk kolorisztikus, festészeti produkciókkal. Igaz, a könnyed, ropogós aktrajzok eddig is fel-feltűnedezték plasztikai szomszédságában, de semmi tovább. És ez így van rendjén. Már csak azért is, mivel a művész nemigen kedvelte a pepeszelést, a festegetést. Bár magát a festészetet ugyancsak kultiválta. Ám honnan ez a különös páfördulás? Nem tudom pontosan. Tudom azonban, hogy tudati, lelki felépülésében igencsak sokat jelentettek a fokozatosságra épülő rajzi, festői gyakorlatok. Valószínűleg ezeken át jutott vissza igazi önmagához: mármint az érdemi forma- és térképzetekhez. Most mégis egy naiv áhítatú, különös szerző jelentkezik előttünk. Aki szemlátomást vonzódik a dimbes-dombos tájrészletekhez, főként pedig az aprólékos, közelnézeti ábrázoláshoz (pl.: vasúti pálya, kövek, poharak vagy rajzeszközök). Ezek ízléses, tisztességes munkák, amelyek állítólag a rövid távú emlékeztetkiesést kompenzálják. Egy-egy csonka, torzószerű figura viszont akaratlanul is visszacsatol a baleset előtti szobrász szemléletére.

Mert számára a töredékesség, a reduktivitás korszakos irányjelző.

Ha megfontoljuk: már a legegyszerűbb portrékban is tetten érhető a reduktivitás, az elvonatkoztatás mozzanata. Hiába az életszerű, realisztikus arcegyüttes, ám a valóságban rendszerint csak egész alakos figurákat észlelünk. Nem pedig önállósult, szuverén fejformákat. Igaza van tehát Kalmárnak, amikor lakonikusan kijelenti: „A legnehezebb az, ami a legkönnyebbnek tűnik. Egy álló figura vagy egy emberi fej. Ezekbe bele kell tudni sűríteni mindent” (*Köszilánkok*, 7. o.). Alaki karakterisztikát meg érzelmi mibenléte, szellemi pozíciót és erkölcsi állásfoglalást. S valóban: a szegedi szobrász csongrádi kiállítása e tekintetben is felvillanyoz bennünket. Korai *Gizi* faportréja lényegében vitálisan eleven, büszke és plasztikus gazdagságú. *Aranyi Flóri* fényteli fiatalsága pedig egy vaskosabb, sötétlőbb bronz materiából szikrázik elé. Úgyhogy a művész emberlátásában a teljességet sugárzó természetelvi, expresszív felfogása a domináns, alapozó szerep.

Szépség, harmónia és teljesség? E klasszikus, reneszánsz eszményeket a modernizálódó hazai valóság jócskán megtépázta. Elég most csak a vásárhelyi realizmus elleni támadásokra, egyben az avantgárd széleskörű térnyerésére utalnom. Nem csoda így, ha a nyolcvanas esztendőktől Kalmár Márton szobrászi világa is szembetűnően átalakul. Oda a könnyed, játékos gyerekfiguráknak, oda a szépséges, fenséges női arcúaknak, hogy helyettük egy általánosabb érvényű, természetközeli motívumkör lépjen előtérbe. És itt mindenekelőtt a különféle állatkoponyák, halformák és madárszárnyak szellemes, aktuális kiaknázására gondolok. Hisz a levegőért kapkodó, stilizált halfej egyszerre reális és szürreális sugallatú. Itt azért a torzó létben is fantasztikus életöszön munkálkodik. Ahogy a magasba törő, csonka szárnyalakzatokban is takaros, organikus, már-már klasszikus formaritmusok sorakoznak. E sóhajok vagy felkiáltások mindazonáltal már egy szétesett, töredékeire hullott valóságzférából törnek elő.

Aligha kétséges: jelenleg egy érdemleges szemléleti, formai váltóponton vagyunk. Még akkor is, ha Kalmár váltig ragaszkodik markáns, szeretve tisztelt materiájához, a kőanyaghoz. Másrészt e korszerű fordulatot roppant autentikusnak érzem. A művész tudniillik úgy távolodik el hagyományos, embercentrikus felfogásától, hogy ennek szélesebb bázisú, nomád és jelképes dimenzióit sértetlenül megőrzi. Ráadásul a halas, vizes tematikában továbbra is egy egylényegű, patrióta alkotót respektálhatunk, akinek természetes életeleme a hömpölygő folyó, a megunhatatlan Tisza. Szó, ami szó: „A természet sohasem hazudik, csak az ember... Egy szobrász (pedig) nem csaponghat össze-vissza... Kalandozni csak bázisról lehet.” (uo.: 11., 12. o.).

Ugyanakkor: „Nem tudhatjuk, hogy hová vezérel csillagunk, amit megleltünk ifjúkorunk hajnalán. De az biztos, ha elhagyjuk, eltévedünk” (uo.: 12. o.). Kalmár Márton művészi pályáját ezek szerint a bizonyosságok és a talányos kísérletek alakítják. A kilencvenes években többek közt egy dinamikus, ironikus hangú figurális szituáció foglalkoztatta. Adva volt egy szokatlanul nyújtott, törekeny emberpár, akik különféle teátrális mozdulatokkal minduntalan húzták, vonták és gyömöszölték egymást. Akárha egy szeszélyes, ellentmondásos párkapcsolat bontakozott volna ki előttünk. Ebből az érdekes, rendhagyó gipsz-sorozatból mégsem láthattunk semmit a csongrádi bemutaton. A Petőfi variációk viszont csak-csak megállítottak bennünket. Igaz, eddig is tudtuk: itt egy avatott, biztos kezű portréistával van dolgunk. Emellett ellenben a közvetlen, intim, egész alakos költőt is megragadó empátiás szobrászt is respektálnunk kellett.

Ez a Petőfi idézés ugyanis alig-alig megszokott.

Beszélhetnék itt az átfogóbb társadalmi igényeket kielégítő köztéri alkotóról is. Hisz ebben a műfajban mégiscsak ez a magasabbrendű, időtálló mérce. S Kalmárnak itt sem kell röstelkednie. Nyilvános, monumentális munkái többnyire hitelesek, alázatosak és szuggesztívek (pl.: Tömörkény István, Somogyi Károly, Szent-Györgyi Albert, Bálint Sándor, Batthyány Lajos portré- és mellszobra). Csakhogy e témakör önállóbb vizsgálatot érdemelne. Csupán azt említem meg: az idej esztendőben az alkotó egy szokatlan szellem- és emberidézésre vállalkozott. Markánsan megformálta tudniillik a világhírű, Nobel-díjas francia író, Albert Camus mellszobrát. Mint közismert: ő volt az a bátor, progresszív egyéniség, aki magvas, gyönyörű esszéjével mindenki előtt letette voksát népünk 56-os áldozatvállalása, hősiessége mellett (l.: A magyarok vére c. írását). Ne feledjük: a Tisza-menti művész már a korábbiakban is hitet tett példás, tragikus forradalmunk hősei mellett. Neki kellett létrehoznia a szegediek részére Kováts József életszerű büsztjét. Amivel talán gon-

dolatilag, erkölcsileg valamelyest megalapozta a Camus-portré megteremtését. Ezt a műalkotást különben Budapest mellett Brüsszelben, Párizsban is fel akarják állítani.

De vissza a kisplasztikák, egyúttal a csongrádi tárlat közegébe. Mert mégiscsak a műhelymunka intimebb, felszabadultabb szférájában születnek a legjellegzetesebb, legfontosabb formai és tematikai felismerések. A torzószerű állatszobrok tanulságai nélkül például aligha képzelhető el a merész dinamikájú, heroikus és elvont képzetű II. világháborús balástyai emlékmű. Más lapra tartozik, hogy a kilencvenes évek termésében ugyancsak háttérbe szorulnak a természeti vonzatú állati motívumok. Ám láthatóan csak azért, hogy ismét csak a tipikus, emberközpontú alkotóval tudjunk szembesülni. A *Fragmentumok* sorozat meglepő, analitikus darabjai mindenesetre az emberi testformákat veszik tüzetesebben szemügyre. Néha egy-egy nyak- és állrészlet, majd egy-egy kézmozdulat, netán egy különös szájmintázat bukkan fel előttünk. Akárha némileg egy vészjósló boncteremben nézelődnénk. Ámde a kutakodó szobrász a zsigeri inakat, idegpályákat is érzékien hangsúlyozza. Más szóval: a belső energiaforrásokat is.

Mintha a művészt igazában a feltétlen életeri dilemmái foglalkoztatnák.

Nem csoda hát, ha a Kőszilánkokban is egyre-másra előjönnek a termékeny vitalitásra, energikusságra utaló jegyzetek. „Csak az marad fenn – írja az alkotó egy helyen – , ami életerőt sugároz” (10. o.). Máshol meg odáig elmegy, hogy a „szobrászat: a lét energiája” (12. o.). Csak éppen hol, merre találjuk meg ezeket az esszenciális, lakonikus értékeket a jelenlegi felvonuláson? Nos, nekem a *Csontváry*-bronzplasztika egyenesen revelatív jelentőségűnek tetszett. A katartikus baleset előtt készült el a mű vázlatos tervezete, de csak utána lett teljesen befejezve. Miként az is rendhagyó: a vérbeli szobrász itt pont egy zseniális festőóriás előtt tisztelig. S nem is akármilyen szellemi radikalizmussal. Pusztán csak egy magasba feszülő, rúdszerű puritánságú kezét látunk, amely mindkét végpontján autentikusan meg van „spékelve”. Ami egészen lent, már-már az anyaföld zónájánál a festő koponyája, az legfelül, az összezárt kézfejen már egy tisztos, égre pingáló ecsetforma. És nincs tovább. Bár így is megdőbbenve érzékeljük: e művészi lánghelme voltaképp olyanféle szikár, szuverén életfa, amely a materiális és eszmei világban egyaránt otthonos. A *Ne legyen még vége* című plasztika viszont az engesztelő ima és fohászkodás megejtő, vaskos és mágikus megtestesítője.

„Hányszor kell összeomlani, hogy végleg fölépüljön az ember?” – kérdi a hatvannégy esztendő Kalmár Márton (7. o.). Amire ő sem, senki sem bír pontosan válaszolni. Emlékszünk azonban, hogy legkedvesebb barátja, Zoltánfy István festőművész ugyancsak egy súlyos autóbalesetet szenvedett. Majd sírjánál épp ő búcsúztatta el szépen, magvasan. Önmagunkkal mégis jóval nehezebb mit kezdeni, pláne egy katasztrofális sérülés után. Az alkotó ellenben szemlélatomást képes a józan, fájdalmas önelemzésre. „Beteg is vagyok, meg egészséges is... Az emberi agy fantasztikus! Szerintem megismerhetetlen. Voltak bizonyos főbetegségek, és azok gyógyultak, azt ismerik az orvosok.” (71. o.). Mi pedig azt látjuk: az agilis, köztisztelőben álló művész az eddigieknél is szorgosabban, megszállottabban munkálkodik. Elvégre: „A szobor visszahat az emberre. Én faragom őt, ő farag engem. Talán egyszer megfaragjuk egymást.” (7. o.) Mi más kívánhatnánk hát az állhatatos, karakteres alkotónak, minthogy mindenképpen így legyen.

Szuromi Pál